

HANNAH ARENDT – (POLITIKAI) FILOZÓFUS VITÁK KERESZTTÜZÉBEN. A LITTLE ROCK-I ESET KÖRÜLI POLÉMIA¹ NÉMETORSZÁGTÓL AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKIG

KOVÁCS GÁBOR

Függetleníthető-e az életmű az élettől, a könyv az alkotótól? Való igaz, hogy az alkotás objektiválódik: leválik a szerzőről, és éli a maga saját életét. A mű és az élet-tapasztalat között ott van a szublimáció több-kevesebb lépcsőfoka; ám a kész párlat őrzi az élet ízeit. Nemcsak a szép-irodalom és a művészetek esetében van ez így; a filozófiai teóriák is a filozófus életében – és korában – gyökereznek. Óvakodnunk kell persze a redukcionizmus csapdájától: Spinoza filozófiája aligha vezethető le a 17. századi német-alföldi gabonahozamokból, vagy abból, hogy a szerző lencse-csiszolással kereste meg a kenyerét.

A személyes élet és a kor – bár semmiképpen sem abszolút determináló tényezők – az alkotás szűkebb és tágabb kontextusát jelentik. Annál – vélhetjük –, aki életét egy egyetemi tanszék védeltségében, brutális változások nélküli évtizedekben éli le, elefántcsonttornyának boldog eseménytelenségében, csak a művek számítanak, életének külső eseményei nem. Közelebbről meg nézve a dolgot, többnyire itt is kiderül, hogy ez nem egészen így van. Hannah Arendt (1906–1975) az istenektől viharos kort és helyet kap osztályrészüül.² Az akkor Németországhoz tartozó Königsbergben nevelkedik középosztálybeli, asszimilált zsidó család gyermekeként, tanulmányait az első világháború utáni, a válságoktól gyötört weimari Németország elit-egyetemein – Marburg, Freiburg, Heidelberg – végzi, olyan mesterei vannak, mint Karl Jaspers és Martin Heidegger. A ragyogó tehetségű fiatal lány számára eleinte egyenesnek tetszik az út a korabeli német filozófia fellegvárába. De aztán egészen másként

¹ Az írás *A kiborg és az emberi állapot* című e-könyvem (<https://mek.oszk.hu/22300/22399/22399.pdf>) egyik írásának átdolgozott gondolatmenetet. KG.

² Arendtről kitűnő életrajzot írt Elisabeth Young-Bruehl: *Hannah Arendt. For Love of the World*. Yale University Press, New Haven and London, 1982. Arendt életéhez és filozófiájához lásd még: Kovács Gábor: *Élet, szabadság, politika. Kultúrkritika és republikanizmus Hannah Arendt politikai filozófiájában*. In: Kovács Gábor: *Az utolsó kísértés – változatok a hatalomra*. Budapest, Liget, 2008. 90-122.

alakulnak a dolgok: jön az 1933-as náci hatalomátvétel, s a német egyetemi mandarin-elit tag-jelölt várományosa egyik napról másikra földönfutóvá válik.³ Párizsi emigrációja utolsó szakaszában, Franciaország hadba lépése és kapitulációja idején – állampolgárság nélküli személyként – megismerkedik a francia gyűjtőtáborokkal, majd egy ideig a megszállt Franciaországban bujkál második férjével, Heinrich Blücherrel; végül sikerül vízumot szerezniük az Amerikai Egyesült Államokba. Itt lel otthonra, s 1958-ban megjelent könyvével, *A totalitarizmus gyökereivel* itt tesz szert nemzetközi ismertségre.⁴ Életének ebben a szakaszában aztán sikerül elérnie azt, amit már pálya-kezdésének éve is ígértek: a kortárs politikai filozófia vitatott, de ismert személyiségévé, egyben pedig az amerikai szellemi élet egyik legismertebb közértelemiségévé válik. Rendszeresen állást foglal az aktuális politikai kérdésekben a vietnami háborútól az afro-amerikaiakat sújtó déli szegregációig. Könyveivel, interjúival, cikkeivel viták keresztüzébe kerül: rajonganak érte és gyűlölik, pedesztátra állítják és pokolba kívánják. Ez annál is könnyebb, mert a konformizmus igencsak távol áll tőle; sokszor fölöttébb kihívó módon megy szembe az aktuális többségi véleménnyel, legyen szó Eichmann peréről – amelyről, helyszíni, törvényszéki élményeit feldolgozó, óriási vihart kavarázó könyvet ír⁵ – vagy éppen az alább tárgyalandó, a polgárjogi küzdelem fontos epizódját jelentő Little Rock-i incidensről.

Az Amerikai Egyesült Államokban eltöltött évtizedek ugyancsak viharosak, ha másként is, mint a náci térnyerés és hatalomátvétel időszaka. A hidegháború éveit ezek, antikommunista hisztériával, Kennedy elnök megölésével, a kubai rakétaválsággal, a vietnami háborúval, az újbóloldal fölemelkedésével, diákmozgalommal, egyetemi összecsapásokkal. Sok minden elmondható erről az időszakról, de az, hogy nyugalmas lenne aligha. Arendt ekkor már nemzetközileg is ismert gondolkodó, aki kiterjedt levelezésében vitatja meg az őt foglalkoztató filozófiai és politikai problémákat korának ismert személyiségeivel. Életének folyását végigkísérve bepillantást kapunk a 20. század második világháború előtti és utáni évtizedeinek, valamint a háborús éveknek az értelemiség-történetébe.

³ A mandarin-elit fogalmához: Fitz K. Ringer: *The Decline of the German Mandarins. The German Academic Community, 1890-1933*, Hannover-London, Wesleyan University Press, 1990.

⁴ A továbbiakban a magyarra lefordított Arendt-művekre magyar címmel, a többire angol címmel hivatkozom!

⁵ Hannah Arendt: *Eichmann Jeruzsálemben: tudósítás a gonosz banalitásáról*. Ford. Mesés Péter, Pató Attila. Budapest, Osiris, 2001.

FILOZÓFUS ÉS KÖZÉRTELEMISÉGI: VITÁK TÜZÉBEN

A történet városokon, országokon, kontinenseken és politikai rendszereken ível át. Kezdődik Marburgban, Freiburgban, Heidelbergben, a törékeny és krízisről krízisre bukácsoló weimari köztársaság német egyetemi városaiban, a német egyetemi 'mandarin-elit' köreiben, folytatódik a kései köztársaság Berlinjének – amelyet gyakorta porosz Chicagónak is neveznek – a közelgő összeomlás előérzetétől gyötört kulturális pezsgésében. Aztán átrendeződik a színpad; immár a második világháború előtti évek német, zsidó, orosz emigránsoknak átmenetileg otthont adó Párizsában vagyunk, az összeomló harmadik köztársaság idején – olyan nevekkkel találkozunk itt, mint Walter Benjamin vagy Alexandre Kojève. A következő felvonás színtere az óceán túlpartjának emigránsokat befogadó New York-ja; előbb a zsidó-német emigránsok világa, német nyelvű folyóiratokkal, amelyekbe – amíg el nem jut az angol nyelv tanításhoz és publikáláshoz szükséges szintű bírásáig – maga Arendt is ír, majd az amerikai egyetemek értelemiségi közege, az amerikai demokrácia fölöttébb mozgalmas hátterével.

Az életút amerikai évtizedei – nemegyszer személyeskedésekbe csúszó – súlyos vitákkal terheltek. Arendt a világháborút követő időszakban, az Izrael állam megalakulása körüli években meglehetősen aktívan vesz részt az amerikai és izraeli zsidó közösségek erről folytatott, érzelmeiktől fűtött diskussziójában. Számos kritikát és ellenvéleményt generáló álláspontja az, hogy az egykori brit mandátumi területen közös zsidó-arab államot kellene létrehozni, nem pedig azt az európai nemzetállamot tekinteni modellnek, amelynek első világháború utáni szétesése – a *Totalitarizmus-könyvnek* ez a központi gondolata – a totalitárius rendszert eredményező társadalmi, politikai és szellemi konstelláció döntő tényezője volt. Arendt, jöllehet már a 30-as évektől, Németországban Kurt Blumenfeld révén közeli kapcsolatba kerül a cionizmussal.⁶ Blumenfeld Arendt jó barátja, de kapcsolatuk Arendtnek az Eichmann-perrel írott tudósításai miatt megromlik. Maga Arendt Párizsban egy cionista szervezet munkatársa, nem válik cionistává. A témával foglalkozó

⁶ Kurt Blumenfeld (1884-1963), ismert cionista, a Németországi Cionista Szervezet (Zionistische Vereinigung für Deutschland) vezetője, aki Hitler hatalomra kerülése után megy Palesztínába. Arendt jó barátja, de kapcsolatuk Arendtnek az Eichmann-perrel írott tudósításai miatt megromlott: Elisabeth Young-Bruehl: *Hannah Arendt. For Love of the World*, 353. Levelezésüket kiadták: Ingeborg Nordmann, Iris Pilling (eds.): *Hannah Arendt – Kurt Blumenfeld: In keinem Besitz verwurzelt: Die Korrespondenz*. Hamburg, Rotbuch, 1995., Blumenfeldről lásd még: Veszprémy László Bernát: A zsidó, aki találkozni akart Hitlerrel. In. *Neokohn*, <https://neokohn.hu/2019/05/29/a-zsido-aki-talalkozni-akart-hitlerrel/>

esszéi és szóbeli megnyilatkozásai, közvetlenül a háború után, heves reakciókat váltanak ki: a polémia megelőlegezi azokat a későbbi vita-szituációkat, amelyeknek később és újra középpontjában találja magát.⁷

HANNAH ARENDT ÉS AZ AMERIKAI POLGÁRJOGI MOZGALOM

A következő ilyen az 50-es évek vége és a 60-as évek első fele néger polgárjogi mozgalmának egyik nagy visszhangot kiváltó eseményéhez, az ún. Little Rock-i esethez kapcsolódik. 1957 szeptemberében Arkansas állam fővárosában, Little Rock-ban – kiváló iskolai eredményeik alapján – kilenc afroamerikai diákot felvesznek a központi középiskolába. Az állam kormányzója – szembeemelve az integrált oktatást elrendelő washingtoni szövetségi bíróság határozatával – kivezényeli az iskolához a nemzeti gárdát, hogy megakadályozza a néger diákok belépését. Az iskolakezdési napon végül is egyetlen diáklány, a 15 éves Elizabeth Eckford jelenik meg: a róla és az öt körülvevő fehér tüntetőkről készült fotó bejárja a sajtót. A következő időszakban – miután Eisenhower elnök szövetségi parancsnokság alá helyezi a helyi nemzeti gárdát és az egységeket visszarendeli laktanyájukba – a néger diákok csak szövetségi katonák védelme alatt tudják látogatni az iskolát. Végül egyetlen néger diák fejezi be az 1957–58-as tanévet, amelynek végeztével Arkansas állam kormányzója – egy népszavazást követően – inkább bezáratja az iskolát, mintsem hogy eleget tegyen az integrált oktatásra vonatkozó bírósági határozatnak.

Arendt nyilvánvalóan darázs-fészekbe nyúl, amikor, *Reflections on Little Rock* címmel egy esszét akar megjelentetni a viharos érzelmeket kiváltó esetről a *Commentary* című folyóiratban.⁸ A szöveg nagy vitát vált ki szerkesztők között, Arendt ezt követően visszakéri az írást, ami végül a *Dissent* 1959. évi téli számában jelenik meg, a szerkesztők keretes megjegyzésével, miszerint nem értenek egyet annak tartalmával. Arendt egy dőlt betűs előzetest ír a főszerzőnek. Ebben ismerteti az előzményeket, s a végén leszögezi: ő maga kívülálló, hiszen nem ismeri testközelből a déli államokban jelenlevő szegregáció mindennapjait, de zsidóként természetesen mélyen együtt érez a feketék ügyével. Azonban a vitatott írást változtatás nélkül adja közre.⁹

⁷ Ezeknek a vitáknak a szövegei, az *Eichmann-könyvről* folytatott későbbi vita anyagának egy részével együtt elérhető kötetbe gyűjtve: Hannah Arendt: *The Jew as Pariah. Jewish Identity and Politics in the modern Age*. Edited and with an Introduction by Ron H. Feldmann. New York, Grove Press, Inc., 1978. A téma feldolgozását adja Richard J. Bernstein: *Hannah Arendt and the Jewish Question*. Cambridge, Polity Press, 1996.

⁸ Az ügy és az általa generált polémia lefolyását részletesen ismerteti Elisabeth Young-Bruehl: *Hannah Arendt. For Love of the World*, 313–318.

⁹ Hannah Arendt: *Reflections on Little Rock. Dissent*, 1959. Winter, 45–46.

A szöveget végigolvasva kiderül, hogy az általa gerjesztett indulatok fő oka az, hogy Arendt a konkrét esetet politikai filozófiája kontextusában értelmezi;¹⁰ az 1958-as nagy mű, a *The Human Condition* jellegzetes kategóriáit használja álláspontjának kifejtése során. Az alapprobléma az, hogy különbséget tesz politikai és társadalmi egyenlőség között: nézete szerint az egyenlőségnek a politikai szférában van helye, s itt ennek törvényi erővel kell érvényt szerezni; el kell törölni az olyan jellegű szegregációs törvényeket – választójog korlátozása, a hivatalviselési jog megvonása a polgárok egy részétől, vegyes házasság tiltása – amelyek ezt csorbítják.

Az egyenlőség Arendtnél a politikai szféra alapelve. ¹¹ A diszkrimináció a társadalom szférájában jelenik meg, amely – ez ismét csak az arendti filozófia egyik alap gondolata – egy hibrid szféra a magánszféra és a nyilvánosság szférája között. ¹² A társadalom, vagy a társadalmi sokak által vitatott fogalmának Arendtnél igen összetett a jelentéstartománya. Arendt különböző műveiben és korszakaiban ez a fogalom különböző jelentéseket hordoz: egyrészt jelenti a társadalomnak a természettel a gazdasági folyamatokban realizálódó anyagcseréjét, tehát biológiai-gazdasági jelentése van, ugyanakkor a modern tömegtársadalom konformizmusát, a gépies *viselkedést* is így nevezi Arendt, szembeállítva azt a szabad cselekvéssel. Nézete szerint az amerikai társadalmi

¹⁰ Ennek legjobb értelmezését adja: Margaret Canovan: *Hannah Arendt. A Reinterpretation of Her Political Thought*. Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

¹¹ Arendt ehhez kitartóan ragaszkodik. Nézete szerint a modern, egalitarizmusra alapozott társadalmakban politikai és társadalmi egyenlőség összemosódik. Márpedig Arendt szerint ez veszélyes dolog. Ezt a tézist a *Totalitarizmus-könyvben* a zsidóság emancipációjának történetével illusztrálja: „Az esélyegyenlőség – noha nyilvánvalóan a törvényesség alapkövetelménye – a modern kori emberiség egyik legjelentősebb, bár legbizonytalanabb vállalkozása. Minél egyenlőtlenebbek a feltételek, annál kevesebb magyarázat kínálkozik az emberek közötti különbségek megoklására (...) Abban az esetben, ha az egyenlőség önmaga által meghatározott, minden összehasonlítási alaptól mentes, köznapi fogalomná válik, egy a százhoz az esélye annak, hogy egy politikai szervezetben, ahol amúgy egyenlőtlen emberek azonos jogokkal rendelkeznek, elfogadott irányelvű válik, de kilencvenkilenc százalék esély kínálkozik arra, hogy minden egyénre jellemző belső tulajdonságként ismerik felre, amely szerint „normális” az, aki olyan, mint a többiek és aki ettől eltér, az „abnormális”. (...) Így minél egyenlőbb volt a zsidóság, annál meglehetősen kevésbé voltak a zsidó különbözőségei. Ez az új éberség a zsidókkal szembeni elégedetlenséghez vezetett, ugyanakkor sajátos vonzalom is jelentkezett irántuk, s ezek a vegyes érzelmek meghatározták a nyugati zsidóság társadalomtörténetét. (...) A zsidó típus kialakulásában mindkettőnek, a megkülönböztetésnek éppen úgy, mint az előnyöknek jelentős szerepe volt.” Hannah Arendt: *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest, Európa, 1992. 6–69. Ford. Braun Róbert.

¹² Erre vonatkozóan lásd: Hannah Fenichel Pitkin: *The Attack of the Blob. Hannah Arendt's Concept of the Social*. Chicago and London, The University of Chicago Press, 1998. 183.

diszkrimináció szakmai, jövedelmi és etnikai alapú, míg Európában az osztály-hovatartozáson, az oktatáson és a modorbeli különbségeken nyugszik. Bizonyos fokú diszkrimináció nélkül a társadalom nem is tudna létezni; eltűnének a szabad társulás és a csoport-alkítás lehetőségei. Arendt szerint a társulás vagy csoport-alkítás per definitionem diszkriminatív jellegű: valamely csoport megalakítása, az abba való tartozás eleve azt jelenti, hogy abban nem látok szívesen másokat; diszkriminálom őket. Az igazi kérdés nem az – mondja Arendt –, hogy eltöröljük a diszkriminációt, hanem hogy a társadalmi szféra határain belül tartsuk, mert ott legitim. Viszont törvényileg meg kell akadályozni, hogy a bekerüljön a magán- vagy a politikai szférába, mert ott pusztító hatású.¹³

A kétségkívül vitatható érvelés legebezzhetőbb pontja az, hogy hol húzzuk meg a határokat: lehetséges-e egyáltalán ilyesféle demarkációs vonal kijelölése? Arendt szerint a törvényileg védeni kell a házassági jogot a diszkrimináció ellen – a náci faji törvények idevonatkozó korlátozó passzusainak maga is szenvedő alanya volt. De törvényileg védeni kell a közszolgáltatások egyetemes hozzáféréseinek jogát is – tehát nem lehet szegregálni az afro-amerikaiakat – ahogyan azt a déli államok teszik – a közlekedési eszközökön. Vagyis nem lehet a társadalmi szférában eleve létező diszkriminációt törvényileg szentesíteni. Na de hát mi a helyzet az oktatással? Ez az igazán lényeges kérdés, hiszen a Little Rock-ban történtek az ehhez való jogot érintették. A szülők joga az, hogy gyermekeiket olyan oktatásban részesítsék, amelyet megfelelőnek tartanak. Az állam ezt a kötelező oktatás révén korlátozhatja és korlátozhatja, de ennél tovább nem mehet. Ez – Arendt szerint – azt jelenti, hogy megszabhatja az oktatás tartalmának minimumfeltételeit, de nem többet. Nem nyúlhat bele abba a társadalmi kontextusba, amelybe az iskola beágyazódik. Nem kényszerítheti a szülőket – akaratuk ellenére – arra, hogy gyermekeiket integrált oktatású iskolába küldjék. Ez nézete szerint a szabad társulás jogába való illetéktelen állami beleavatkozás; ráadásul ezzel a politikai szféra konfliktusaitól védendő gyermekeket olyan traumáknak teszi ki, amelyeket nem szabadna elszenvedniük. Arendt következetesen ragaszkodik ahhoz, hogy a gyermekek világából ki kell zárni a politikát. Az oktatás válságáról szóló, 1958-as, tehát a Little Rock-i eset előtt nem sokkal írott, esszéjében ezt tételesen is kifejti. Az írás alap gondolata az, hogy a tekintélynek – a vallás és a hagyomány mellett – a modern világra olyannyira jellemző válsága különösképpen az oktatást sújtja. A tekintély és a szabadság Arendt szerint ugyanis nem kizárja, hanem kiegészíti egymást. Az oktatásnak a felnőttek világára való

¹³ Hannah Arendt: Reflections on Little Rock. *Dissent*, 1959. Winter, 51.

felkészítés az elsődleges feladata. Ezt csak akkor tudja betölteni, ha védettséget biztosít a közélet küzdelmeivel szemben a gyermekek számára.¹⁴

Nem meglepő, hogy Arendt viták keresztútjába kerül – a liberális értelmiség prominensei vehemensen támadják nézeteit. Arendt a *Dissent*-ben reagálva a saját írásával együtt a folyóiratban megjelent két kritika egyikére – a másikat annak hangneme miatt egyszerűen negligálja – megpróbálja kevésbé elvontan összefoglalni álláspontját. Azzal kezdi, hogy eredeti írásának közvetlen oka az iskolába induló és acsarkodó fehér tüntetők által körülvevő néger lány sajtófotója volt, amely szerinte jól érzékelteti a szituáció lényegét. Ezután megpróbál belehelyezkedni először egy fekete, majd pedig egy fehér iskolás anyjának pozíciójába – mit tennék én, hogyan gondolkodnék én az egyik és a másik helyében?¹⁵ Ha én néger anya lennék – mondja – nem tenném ki a gyermekemet annak, hogy olyan helyzetbe hozom, amelyben olyan csoportba kényszerül utat törni, amelyben nemkívánatos személynek tekintik. Pszichológailag – mondja Arendt nyilvánvalóan saját gyermek- és felnőttkori németországi élményeit általánosítva – ez rosszabb, mint a nyílt üldözés; a személyes büszkeséget, az ember identitásérzésének lényegi elemét fenyegeti. Márpedig e nélkül nincs személyes integritás. Ilyenformán – érvel Arendt továbbra is a néger anya képzeletbeli pozíciójából – az integrált oktatást törvényileg elrendelő legfelsőbb bírósági döntés gyermekemet megalázóbb pozícióba helyezi a korábbiánál.¹⁶ Ha én néger anya lennék – folytatja, lényegében megismételve korábbi tézisét társadalmi és politikai szféra szétválasztásáról –, azt gondolnám, hogy az egyenlőséget a törvényi szegregáció – utalás a vegyes házasságot tiltó déli törvényekre – sérti, nem pedig a társadalmi, s azt kérdezném, hogy nem lenne-e jobb megoldás a néger iskolák színvonalának emelése, a gyermekemet elviselhetetlen helyzetbe hozó, törvényileg előírt integrált iskola helyett?

¹⁴ „A gyermeket fokozatosan be kell vezetni a világba, mivel ő még nem ismeri. (...) A nevelés területét határozottan el kell választanunk a többiektől, elsősorban a közélet és a politika szférájától (...)” Hannah Arendt: Az oktatás válsága. In: *Új: Múlt és jövő között*. Ford. Módos Magdolna. Budapest, Osiris – Readers International, 1995. 196., 202.

¹⁵ Arendtnek ez a gondolkodási stratégiája, amelyben a mély konfliktusok egymással szembenálló szereplői között egy képzeletbeli dialógust konstruál, nagyon hasonló ahhoz az eljáráshoz, amelyet a magyar Bibó István alkalmaz a maga konfliktus-elemzéseiben. Mindkét esetben egy olyan pozíció keresése a cél, amelyben lehetőségessé válik valamiféle átbeszélés a szakadék két oldalán állók között, olyasféle modus vivendi megtalálása, amelynek segítségével lehetőségessé válik a konfliktus gyakorlati kezelése és az erőszak elkerülése.

¹⁶ Hannah Arendt: A Reply to Critics. In: Peter Baehr (Szerk.): *The portable Hannah Arendt*. New York, Penguin Books, 2000. 214. (Eredeti megjelenés: *Dissent*, Spring, 1959. 244.)

Mit tennék, ha déli fehér anya lennék? – kérdezi Arendt immáron a másik fél pozíciójába helyezkedve. Nos, azt mondanám – a néger anyához hasonlóan –, hogy nem akarom a gyermekemet kitenni a politikai harcnak, viszont vitatnám a kormányzat jogát, hogy előírja nekem, kiknek a társaságában vegyen részt az iskolai oktatásban. A szülőnek ezt a jogát csak a diktatúrában vonják kétségbe. Na de akkor, mi lenne Arendt szerint a követendő út, a helyes megoldás? Ha már mindenképpen azt gondoljuk, hogy az integrált oktatás lényeges a feketék politikai helyzetének javításához, akkor – írja – afféle pilot projekt keretében integrált magániskolákat kell indítani. Ezek sikere ugyanis segíthetne a fehér szülők attitűdjének megváltoztatásában. Ha mármost a helyi állami kormányzat törvényeket hozna az ilyen iskolák kapcsán, be akarná zárni azokat, akkor ebben az esetben már valóban be kellene avatkoznia a szövetségi bíróságnak és kormányzatnak. Nem túl meglepő, hogy Arendtnek ez a megoldása – ami, ismételjük, politikai filozófiája alapkategóriáinak logikájából következik – nem igazán elégti ki a vitapartnereket.

UTÓJÁTÉK: VITÁBÓL VITÁBA

A Little Rock-esszé kapcsán kibontakozó polémia azonban csak csendes előjáték a későbbiekhez képest. Igazán kemény kritikák keresztüztüze Arendt a jeruzsálemi tárgyalásokról küldött beszámolókból összeállított, 1961-ben megjelent *Eichmann-könyve* kapcsán kerül. A probléma ebben az esetben is az, hogy Arendt közértelmiségiként politikai filozófiája alapkategóriáival értelmezi a történeteket, ugyanakkor pedig a hétköznapi beszéd fogalmait a megszokott, bevett jelentésüktől eltérő értelemben használja; a filozófia szemantikai mezejébe emeli be őket. A Little Rock-féle esettel kapcsolatos írásai és az *Eichmann-könyv* körüli dühödt viták egyik fő oka ugyanaz; a konkrét események és jelenségek elvont – a hétköznapi gondolkodás számára életidegen, gyakorta felháborító és provokatív – filozófiai értelmezése.